

به نام خدا

معیارهای ارتباطی همسران از دیدگاه سنت و روانشناسی

مؤلف:

سید حامد موسوی راد

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۴)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

سرشناسه: موسوی راد، سید حامد، ۱۳۷۶
عنوان و نام پدیدآور: معیارهای ارتباطی همسران از دیدگاه سنت و روانشناسی / مولف سید حامد موسوی راد
مشخصات نشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۴.
مشخصات ظاهری: ۱۴۰ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۸۷۵-۹
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: معیارهای ارتباطی همسران - دیدگاه سنت - روانشناسی
رده بندی کنگره: TP ۹۸۳
رده بندی دیویی: ۵۵/۶۶۸
شماره کتابشناسی ملی: ۸۳۷۶۱۹
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: معیارهای ارتباطی همسران از دیدگاه سنت و روانشناسی

مولف: سید حامد موسوی راد

ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۴

چاپ: زیرجد

قیمت: ۱۸۰۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۸۷۵-۹

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

فهرست

۷	کلیات.....
۷	پیشگفتار.....
۹	مفهوم ارتباط.....
۹	مهارت‌های ارتباطی.....
۱۵	تعریف لغوی زوج.....
۱۷	تعریف خانواده‌ی اسلامی.....
۱۹	واژه زندگی.....
۲۰	سبک زندگی.....
۲۵	سبک زندگی اسلامی.....
۲۶	مؤلفه‌هایی کلیدی و بنیادین در سبک زندگی اسلامی.....
۲۶	مفهوم ارتباط (رفتار ، برخورد).....
۲۹	معنای لغوی سیره.....
۳۱	شاخه‌های مختلف علم روان‌شناسی.....
۳۲	روان‌شناسی زیستی (بیوسایکولوژی).....
۳۳	کاربردهای علم روان‌شناسی.....
۳۵	فصل اول : معیارهای ارتباطی همسران در آموزه‌های اسلامی و سنت معصومین (ع).....
۳۵	مقدمه.....
۳۷	ارتباط بین همسران در محیط خانواده.....
۳۸	شیوه‌های مختلف ارتباط بین زوجین.....
۳۸	اهمیت و جایگاه ارتباط صحیح و مؤثر بین همسران در زندگی مشترک.....
۳۹	عناصر ارتباط بین همسران.....
۳۹	ارتباط کلامی بین همسران.....
۴۰	شیوایی و رسایی سخن.....
۴۲	نرمی و ملایمت در عین قاطعیت و شفافیت.....
۴۳	استواری و سنجیدگی.....
۴۳	آسان و قابل درک بودن.....
۴۴	همراهی سخن با عمل.....
۴۴	عادلانه سخن گفتن.....
۴۷	محبت و اظهار آن.....

۴۸	مصادیق ارتباط صحیح بین همسران
۵۲	شناخت خواسته‌ها و نیازهای همسر.....
۵۳	همسویی بینش‌ها و باورهای مذهبی.....
۵۴	هماهنگی دیدگاه‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی.....
۵۵	گفت و گوهای متقابل و بیان احساسات.....
۵۶	ارضای نیاز جنسی.....
۵۷	برنامه آموزه‌های اسلامی برای تحکیم ارتباط بین همسران.....
۶۳	فصل دوم: رویکرد دانش روان‌شناسی به مهارت‌های ارتباطی زوجین.....
۶۳	مهارت‌های ارتباطی بین همسران از دیدگاه علم روان‌شناسی.....
۶۷	جایگاه معیارهای صحیح ارتباطی زوجین در یافته‌های دانش روان‌شناسی.....
۶۸	نقش ارتباط صحیح بین همسران در استحکام بنیان‌های خانواده
۶۹	ارتباط بین همسران در دنیای مدرن
۷۰	ارتباط مطلوب بین زوجین و تأثیر آن بر دیگر اعضای خانواده.....
۷۲	الگوهای ارتباطی سالم و مطلوب بین زوجین.....
۷۵	ارتباط کلامی و غیرکلامی بین زوجین.....
۷۵	پیام‌های غیرکلامی در بین همسران.....
۷۶	مهارت‌های ارتباطی همسران از منظر گوینده و شنونده.....
۷۷	خودافشایی.....
۷۹	سازگاری زناشویی و مهارت‌های ارتباطی همسران.....
۸۰	موانع برقراری ارتباط صحیح بین زوجین از منظر دانش روان‌شناسی.....
۸۲	مصادیق موانع ارتباط صحیح با همسر از دیدگاه دانش روان‌شناسی.....
۸۴	ارتباط بین همسران و اصول روانشناسی آن.....
۸۵	معیارهای ارتباطی بین زوجین مخصوص خانم‌ها.....
۸۶	زمینه‌ها و شیوه‌های درست ارتباط با همسر.....
۸۶	سلامت روان زوجین تضمینی برای ارتباط صحیح و موفق.....
۸۸	جایگاه رابطه جنسی در ارتباط صحیح با همسر.....
۸۹	مراحل آموزش معیارهای ارتباطی مطلوب در دانش روان‌شناسی.....
۹۳	جنبه ارتباطی ناراضی‌زناشویی از منظر دانش روان‌شناسی
۹۳	مشکلات ارتباطی رایج بین زوج‌ها.....
۹۴	درک دیدگاه همسر یا مهارت ارتباطی دیدگاه‌گیری

فصل سوم: بررسی جایگاه و نقش معیارهای ارتباطی در سبک زندگی زوجین ۹۷

ماهیت مفهوم ارتباط زوجین.....	۹۷
زمینه های مشخص کننده نوع ارتباط.....	۹۸
انواع ارتباط بین زوجین.....	۹۹
ارتباط کلامی با همسر فرآیندی عادی اما پیچیده.....	۱۰۰
مهارت‌ها و معیارهای ارتباطی صحیح، سالم و سازنده همسران.....	۱۰۱
چشم پوشی از خطاها.....	۱۰۴
نقش مهارت‌های ارتباطی در انسجام و استحکام زندگی مشترک.....	۱۰۶
سردرگمی در نقش‌ها.....	۱۰۷
اثرات نبود مولفه‌های دلگرمی و خوش بینی به آینده در زوجین.....	۱۰۹
توزیع نشدن مناسب قدرت بین زوجین.....	۱۱۰
آسیب شناسی معیارهای ارتباطی زوجین.....	۱۱۱
مشکلات و چالش‌های موجود در اصول ارتباطی زوجین.....	۱۱۲
مشکلات جنسی.....	۱۱۳
مشکلات و چالش‌های مربوط به حوزه تصمیم‌گیری.....	۱۱۴
مشکلات در روابط عاطفی.....	۱۱۶
زمینه‌ها و عوامل ناکارآمدی معیارهای ارتباطی زوجین.....	۱۱۸
ضعف نظام آموزشی رسمی و غیررسمی.....	۱۱۹
تحول در الگوی سبک زندگی.....	۱۲۰
نقش و جایگاه ارتباط صحیح و مؤثر بین همسران در رفع چالش‌ها و تعارضات.....	۱۲۰
نگرش معقولانه به آینده روابط بین زوجین.....	۱۲۲
زمینه‌های شکل‌گیری ارتباط صحیح و مطلوب بین همسران.....	۱۲۷
سلامت روان زوجین تضمینی برای ارتباط صحیح و موفق.....	۱۲۷
جایگاه رابطه جنسی در ارتباط صحیح با همسر.....	۱۲۹
بایسته‌های ارتباطی همسران از دیدگاه سنت معصومین(ع) و دانش روان‌شناسی.....	۱۳۰

منابع ۱۳۳

کلیات

پیشگفتار

خانواده مهمترین و بنیادی‌ترین واحد انسانی می‌باشد و بخش عمده‌ای از حیات و سرنوشت آدمی در آن رقم می‌خورد، شاید کلیدی‌ترین ویژگی و شاخصه‌ی یک خانواده را بتوان ارتباطات فردی و متقابل اعضای خانواده و مهمتر از همه بین زوجین دانست. از آنجایی که خانواده هسته‌ی مرکزی حیات بشریت است و اختلال در آن تهدید جدی برای جامعه و افراد آن جامعه است و با توجه به این نکته که همسران مهمترین بخش خانواده می‌باشند، لذا بررسی و شناخت معیارهای مطلوب ارتباطی برای یادگیری و بکارگیری مهارت‌های صحیح ارتباطی بین زوجین ضروری است. از آن جایی که ارتباط سالم، مؤثر و صمیمی همسران در چهارچوب خانواده از ضروریات نیل به کمال فردی و اجتماعی می‌باشد لذا شناخت معیارهای صحیح ارتباطی و عوامل مثبت و منفی مؤثر در روابط همسران بر مبنای دیدگاه سنت معصومین (ع) و دانش روان‌شناسی از پژوهش‌های مهم و بنیادی حوزه خانواده در چهارچوب آموزه‌های اسلامی و علوم انسانی است. در دنیایی که به شدت متحول است، سبک زندگی اسلامی برآمده از سنت معصومین (ع) هنوز هم می‌تواند انتظارات بشر از خود را برای ارائه معیارهای درست در مورد بخش‌های مختلف زندگی بشر برآورده کند. با توجه به این امر که خانواده یکی از مهمترین نهادهای اجتماعی است و بسیاری از رفتار و شیوه‌های زندگی افراد در آن شکل و معنا می‌یابد، لذا بررسی و شناخت معیارها و شاخصه‌های ارتباطی بین همسران متناسب با عصر حاضر و نیازهای واقعی بشر اهمیت می‌یابد. ۱. از بهترین راه‌های فهم و شناخت این معیارها، مطالعه‌ی سبک زندگی معصومین به عنوان کامل‌ترین الگوهای زندگی و در کنار آن بررسی یافته‌های علوم تجربی و علوم انسانی است. اما باید به این نکته توجه داشت که اسلام، آخرین مکتب وحیانی و جامع خداوند، بسیار بیشتر از دیدگاه‌های با محوریت انسان و علوم تجربی حاصل مشاهدات و تجربیات بشر، به ابعاد گوناگون زندگی انسانها اهمیت داده است. دین اسلام سبک زندگی مناسب و مطلوب که متناسب با نیازها، استعدادها، نطف و علائق انسان‌ها باشد در بستر یک نهاد مقدس یعنی خانواده معرفی کرده و مصادیق این سبک زندگی را در سیره معصومین (ع) تبیین نموده است. اسلام خانواده را آیت بزرگ و جاودانه‌ی پروردگار می‌داند که آرامش بخش زندگی انسان‌ها و محل نورانی و زیبایی‌ابراز عواطف مثبت و یاری‌رسانی اعضاء خانواده به یکدیگر است که هدف غایی آن تربیت انسان‌هایی

است که نه تنها آرامبخش یکدیگر باشند، بلکه بتوانند در جامعه‌ی بزرگ بشری به مرتبه‌ی «پیشوایی پارسایان» ارتقاء یابند. پیشوایان بزرگ و معصوم دین نیز در سخنان حکمت بار خود به اهمیت خانواده، پاسداری از کیان آن و وظایف اعضای آن نسبت به هم و مخصوصاً نحوه برقراری رابطه صحیح و مطلوب بین زوجین مطالب فراوانی برای جامعه بشری به ارمغان گذاشته‌اند.^۱

تقویت و پرورش مهارت‌های ارتباطی به همسران کمک می‌کند که بهتر بتوانند با هم ارتباط برقرار کنند و به خوبی به حل مسائل و مشکلات خانواده بپردازند. انسان موجودی اجتماعی است که برای داشتن زندگی آرام و راحت و تحقق هرچه راحت‌تر به برقراری ارتباط با تمام محیط اطراف و افراد تاثیرگذار در زندگیش نیاز مبرم دارد و همین امر لزوم شناخت معیارهای صحیح ارتباطی و داشتن مهارت‌های ارتباطی باکیفیت بالا را کاملاً مشخص می‌کند. معیارها و مهارت‌های ارتباطی بطور کلی شامل دو نوع مهارت کلامی و غیر کلامی می‌شوند. شناخت معیارهای صحیح ارتباطی و استفاده از این معیارها به صورت مهارت‌های قابل آموزش در زندگی مشترک برای بهبود و ارتقاء سطح روابط زوجین بسیار ضروری است.^۲

مهارت‌های ارتباطی گاهی بصورت کلام، گفتار و بیان و استفاده از زبان قابل یادگیری بوده و می‌توان با تمرین و آموزش آنها را در خود تقویت کرد و در کنار این مهارت‌ها دسته‌ی دیگری از معیارهای ارتباطی بین همسران وجود دارند که به مهارت‌های غیرکلامی معروف هستند که عموماً شامل لحن صدا، حالت صورت و تماس چشمی مهارت برقرار می‌گردد؛ همسران ساعات زیادی در کنار یک دیگر به سر می‌برند. بنابراین میزان و نحوه‌ی بیان افکار، احساسات و خواسته‌ها از طرف هرکدام از زوجین می‌تواند شاخص مهمی در تعیین موفقیت رابطه و میزان خوشبختی، سلامت روحی، روانی و رضایت آن‌ها از زندگی و ازدواج آن‌ها باشد؛ چراکه زوجین با صحبت کردن و به اشتراک گذاشتن احساسات و خلیقات خود طرف مقابل را در دنیای درونی خود، شریک می‌سازند و اطلاعات مهمی درباره‌ی احساسات، افکار و خواسته‌های خود ابراز می‌کنند. شاید بتوان گفت یکی از پایه‌های مهم خانواده‌ی مطلوب خداوند که «خدا محور» و دارای همسرانی «آرامش‌بخش» است، نحوه ارتباط صحیح آن‌هاست که در متون دینی و یافته‌های دانش روانشناسی نیز به آن تأکید فراوانی شده است. به عبارت دیگر، یکی از الزامات و مقدمات «حیات طیبه» این است که بین همگان به ویژه همسران «سخن طیب» مبادله شود؛ یعنی نه سخن ناپسند باشد، و نه ناپسند گفته شود. زیبایی کلام و جذابیت بیان، سرمایه‌ی

^۱ ایرانی، سولماز، (۱۴۰۰)، نقش گفت‌وگوی مطلوب زوجین در تحکیم خانواده، ص ۲۷

^۲ خوشنویس، لیلابلک، (۱۳۹۵)، روابط متعادل بین همسران در خانواده از دیدگاه اسلام، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، ص ۵۵

ارزشمند همسران در زندگی مشترک است. ۱. اهمیت و نقش آفرینی مناسب این موضوع زمانی خود را نشان می‌دهد که شناخت معیارهای ارتباطی صحیح بین همسران با استفاده از سیره و سنت معصومین (ع) و دانش روان‌شناسی باشد. عالمان و دانشمندان فعال در حوزه خانواده با توجه به هدف اصلی از تشکیل نهاد مقدس خانواده و لزوم تلاش برای تشکیل یک خانواده متعالی، به بررسی و شناخت معیارهای ارتباطی همسران از دیدگاه سیره و سنت معصومین (ع) و دانش روان‌شناسی برای تبیین راهکارهای تقویت مهارت‌های ارتباطی در بین همسران همواره در تلاش هستند. ۲.

مفهوم ارتباط

ارتباط، در لغت به معنای پیوند دادن و ربط دادن، و به صورت اسم مصدر به معنای بستگی، پیوند، پیوستگی و رابطه می‌باشد. ارتباط به معنای به طناب بستن، مقید شدن و رابطه داشتن است و واژه‌های مرابطه، اتصال، لقی، عاشر صفح به عنوان مترادف ارتباط به کار می‌روند. برای معادل‌یابی واژه ارتباط در آموزه‌های اسلامی می‌توان به الفاظی چون مرابطه (وصل کردن نیروها و کارها)، اتصال با ارحام و تلاقی دو چیز و دو کس با هم، اشاره نمود. ۳.

مهارت‌های ارتباطی

مفهوم مهارت در لغت به معنای ماهر بودن در کاری، زبردست بودن، استادی و زبردستی است. ۴. در اصطلاح مهارت شامل صفات ممتاز، خصوصیات شخصی و استعدادهایی هستند که انسان به همراه خود دارد و به جاهای مختلف منتقل می‌کند. در واقع مهارت، توانایی کاربردی کردن اطلاعات است. ارتباط معنای مختلفی مانند گزارش دادن، بیان نمودن، منتقل کردن، پیوند دادن، تماس گرفتن، منتشر کردن، شرکت کردن، عمومی ساختن از آن می‌توان استنباط نمود. ۵.

^۱ معدنی پور، ولی، (۱۴۰۰)، مهارت‌های حل تعارض زوجین از دیدگاه اسلامی پایان‌نامه کارشناسی ارشد، ص ۸۲

^۲ اسماعیل پور، خلیل، مهدوی، نفیسه، (۱۳۹۵)، پیش‌بینی رضایت زناشویی همسران بر اساس باورهای ارتباطی و مهارت‌های ارتباطی، ص ۳۴

^۳ دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۵)، لغت‌نامه دهخدا، ذیل واژه ارتباط-ص ۱۲۵۵

^۴ معین، محمد، (۱۳۸۲)، فرهنگ لغت فارسی معین، ج ۴، ص ۳۱۸۳

^۵ عمید، حسن، (۱۳۸۳)، فرهنگ لغت عمید، ج ۳، ص ۴۱۲

ارسطو شاید اولین اندیشمندی باشد که ۲۲۰۰ سال پیش، در زمینه ارتباط سخن گفت. او در کتاب "ریطوریکا" در تعریف ارتباط نوشت: «ارتباط عبارت است از جستجو برای دست یافتن به کلیه وسایل و امکانات موجود برای ترغیب و اقناع دیگران».

ارتباط نیاز به برقراری پیوندها و دلبستگیهای عاطفی با دیگران است و این نیاز بیانگر میل به مرتبط بودن عاطفی و درگیر بودن در روابط صمیمانه است در واقع ارتباط انتقال افکار و عقاید یا مفاهیم و معانی به دیگران بهوسیله رمز است و می‌توان گفت ارتباط فرایندی پویا است، چراکه دائم از حالتی به حالت دیگر تغییر می‌کند. اگر احساسات و عواطف، توقعات و دیدگاههای افرادی که در حال برقراری ارتباط هستند تغییر کند ماهیت ارتباط آنها نیز تغییر می‌کند در محاوره روزمره، کلمه «ارتباط» برای معنی کردن چیزهای مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد. شخصی ممکن است شکایت کند که «هیچکس را ندارد که با آن ارتباط برقرار کند» این جمله بدان معنی است که پیرامون آن فرد کسی نیست که با او مکالمه آزاد و رها از هر محدودیتی داشته باشد. در تعریفی می‌توان گفت که اصطلاح «ارتباط» را هرکسی با تفسیر و معنای فردی که به آن می‌بخشد، می‌فهمد؛ اما پدیده ارتباط به عنوان یک مفهوم علمی، به تعریف دقیقتری نیاز دارد. ارتباط شامل «عمل متقابل» است، بدین معنی که دو یا چند عضو با همدیگر رابطه فعالی دارند. کل روند ارتباط دوجانبه است و اعمال شرکتکنندگان در ارتباط متقابل بوده و دوطرفه است. اعضاء مشترک در ارتباطات هدف اصلیشان کنش متقابل است ارتباط نباید تنها به مکالمه یا عملکردهای گفتاری محدود شود و شرکتکنندگان در فعالیت ارتباطی می‌توانند از طریق تبادل نگاه، لبخند یا از طریق لمس کردن، با یکدیگر رابطه داشته باشند. در نهایت مفهوم ارتباط را نباید معلول برقراری یک رابطه دانست. به این دلیل که برقراری رابطه، نتیجه اعمال تکراری ارتباط و محصول آن است.^۱

به طور کلی می‌توان گفت واژه ارتباط یکی از رایج ترین اصطلاحات در علوم ارتباطات است که مفاهیم مختلفی چون:

- انتقال وانتشار آگاهیها واندیشهها

- ایجاد پیوستگی اجتماعی

- اشتراک فکری و همکاری عمومی دارد.^۲

^۱ لواسانی، فهیمه، (۱۳۹۹)، مهارت های ارتباطی همسران، ص ۳۷

^۲ ایزدی، عاطفه، (۱۳۹۹)، بررسی رابطه مهارتهای زندگی با رضایت زناشویی، پایان نامه کارشناسی ارشد، ص ۲۰۳

ارتباط ناشی از ارائه دو نوع سیگنال می‌باشد؛ سیگنالهای ارتباطی و سیگنالهای آگاهی بخش. سیگنالهای ارتباطی نشانهایی هستند که به شیوه‌ای غیر عامدانه به مخاطب ارائه و منتقل می‌شوند نظیر تن صدا و عواطفی از قبیل خشنودی و خشم و غیره. سیگنال‌های آگاهی بخش حاوی اطلاعاتی مفهومی هستند که گوینده قصد دارد از طریق زبان منتقل کند.^۱

زوجین (همسران)

مراد از زوجین (همسران) فرآیندی است از کنش متقابل بین یک مرد و یک زن، که برخی شرایط قانونی و اسلامی را تحقق بخشیده‌اند و مراسمی برای برگزاری زناشویی خود برپا داشته‌اند و به طور کلی، عمل آنان مورد پذیرش قانون و شرع مقدس قرار گرفته اطلاق شده است.

دیدگاه اسلامی

مراد از دیدگاه اسلامی، منابع اسلامی است که برگرفته از قرآن کریم، روایات، سنت و سیره معصومین (ع) می‌باشد.

مفهوم سنت معصومین (ع)

اطلاق سنت برگفتار، رفتار و تقریر پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله مورد اتفاق همه مسلمانان است؛ لیکن از آنجا که شیعه دوازده امامی به استناد دلائل قطعی عقلی و نقلی، امامان دوازده گانه و حضرت فاطمه علیهم السلام را معصوم دانسته، سخن و سیره آنان را همچون سخن و سیره پیامبر صلی الله علیه و آله حجت و پیروی از ایشان را واجب می‌دانند، در معنای عنوان «سنت» توسعه داده و آن را بر گفتار، رفتار و تقریر سایر معصومان از خاندان پاک آن حضرت نیز اطلاق کرده‌اند. بنابر این، کاربرد سنت در کلمات فقها به عنوان یکی از ادله و منابع استنباط احکام، قول، فعل و تقریر همه معصومان علیهم السلام است. پس از قرآن کریم، سنت مهم‌ترین منبع استنباط احکام شرعی، اعم از اصول و فروع است؛ چه آنکه در قرآن کریم، کلیات احکام آمده و تفصیل آنها در سنت بیان شده است.^۲

سنت در همه عرصه‌های قول، فعل و تقریر معصوم علیه السلام بیانگر حکم خداوند متعال است. بنابر این، مفاد سنت حکم شرعی است؛ خواه در ارتباط با طبیعت بشری معصوم علیه السلام باشد، مانند خوردن، نوشیدن و خوابیدن، یا در رابطه با اداره زندگی شخصی وی، همچون تجارت و کشاورزی، یا در حوزه مسائل کشوری و لشکری و رهبری جامعه و یا در قلمرو تبیین و تبلیغ احکام شرع به

^۱ امیر حسینی، خسرو، (۱۳۹۸)، مهارت‌های اساسی زندگی اجتماعی - اخلاقی، ص ۳۰۷

^۲ شریعتی زارح، فاطمه سادات، (۱۳۹۴)، بررسی تطبیقی خانواده سالم از منظر اسلام و روان‌شناسی جدید، ص ۷۶

مردم پس از قرآن کریم، سنت دومین منبع استنباط فروع دین و احکام شرعی است. در خود قرآن کریم، در مواردی چند به اعتبار سنت تلویحاً و تصریحاً سخن به میان آمده است؛ مانند آیات ذیل: «وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ - و از سر هوس سخن نمی‌گوید. این سخن به جزء وحی که وحی می‌شود نیست ۱». «وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا - و آنچه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آنچه شما را باز داشت، بازایستید» ۲.

«وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ - و خدا را فرمان برید و پیامبر [او] را اطاعت نمایید» ۳.

نسبت سنت معصوم (ع) و قرآن

دستورات و احکامی که در سنت آمده در ارتباط با آیات احکام قرآن، سه حالت دارد:

- تأکید کننده احکام کلی قرآنی:

مانند روایاتی که نماز، روزه، زکات و حج، را واجب و شراب و قمار را حرام می‌کنند.

- تشریح و تبیین کننده احکام کلی قرآنی:

مانند روایاتی که بیان کننده بیان اجزاء، شرایط و موانع نماز، روزه و حج‌اند.

- تبیین کننده احکام جدید:

بیان کننده احکام و دستوراتی که در ظاهر آیات قرآن نیامده و جدید است از قبیل محرومیت قاتل از ارث و حرمت ازدواج هم‌زمان و جمع بین عمه و دختر برادر او یا خاله و دختر خواهر او، مگر با اجازه عمه و خاله.

مصادیق سنت و دلالت آن‌ها

یکی از مهمترین مسائل مهم در مورد سنت، بررسی میزان دلالت هر یک از موارد تشکیل دهنده سنت است که در ادامه به تک‌تک آن‌ها پرداخته می‌شود.

۱ نجم/۳-۴

۲ حشر/۷

۳ تغابن/۱۲

الف. سنت قولی

به سخنانی که پیامبر و سایر معصومان در مناسبت‌های مختلف با اغراض و انگیزه‌های گوناگون بیان کرده‌اند، سنت قولی گفته می‌شود؛ مثل آنکه پیامبر اسلام فرموده: «انما الاعمال بالنیات»^۱.

ب. سنت فعلی

به عملی که معصوم آن را به قصد تشریح انجام داده باشد، مانند وضو گرفتن، نماز خواندن و حج به جا آوردن، سنت فعلی گفته می‌شود که به قصد تشریح سنت فعلی معصوم انجام داده است. همانند این سخن از پیامبر اسلام که به اصحاب خویش فرمود: «صلّوا کما رأیتمونی أصلی؛ نماز بخوانید آنگونه که می‌نگرید که من چگونه نماز می‌خوانم»^۲. اگر عملی از معصومی صادر شود، کم‌ترین چیزی که از آن فهمیده می‌شود این است که آن عمل جایز بوده و حرام نمی‌باشد؛ همان گونه که ترک عملی از سوی معصوم، حداقل نشان دهنده واجب نبودن آن عمل است. در مواردی چند در دوره صحابه، علاوه بر اینکه فعل پیامبر(ص) مورد استناد شده، به ترک آن حضرت نیز استدلال شده است که این ترک‌های مورد استناد را یا باید به فعل برگرداند یا اینکه سنت را (همچنانکه شامل قول، فعل و تقریر است) شامل ترک فعل نیز دانست.^۳

ج. سنت تقریری

منظور از تقریر یا امضای معصوم این است که فردی نزد وی کاری انجام دهد و یا سخنی بگوید و معصوم بدون وجود مانعی همچون تقیه با سکوت خود آن را تأیید کند. این سکوت به معنای صحه گذاشتن و امضای آن فعل یا قول یا عقیده است و سنت تقریری نامیده می‌شود. تقریر همچون فعل، نوع حکم را تعیین نمی‌کند، مگر آنکه قرآینی بر آن وجود داشته باشد.^۴

بررسی موارد و مصادیق ذیل مفهوم سنت

الف: سنت پیامبر

^۱ کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۲۵ق)، اصول کافی، ج ۳، ص ۴۵۲- مجلسی، محمد باقر، (۱۴۲۰ق)، بحار الانوار، ج ۱۴، ص ۲۳۴

^۲ کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۲۵ق)، اصول کافی، ج ۲، ص ۱۰۸

^۳ آذربایجانی، مسعود، (۱۳۹۲)، روان شناسی اجتماعی بانگرس به منابع اسلامی، ص ۲۱۵

^۴ شریعتی زارح، فاطمه سادات، (۱۳۹۴)، بررسی تطبیقی خانواده سالم از منظر اسلام و روان شناسی جدید، ص ۸۷

سنت نبوی، به معنای قول، فعل و تقریر پیامبر اسلام(ص) است. این سنت در بین تمامی علمای اسلامی، معتبر و به عنوان یکی از منابع اجتهاد شناخته می‌شود.^۱

ب: سنت اهل بیت

سنت اهل بیت(ع)، مقابل سنت نبوی بوده و به گفتار و کردار و تقریر امامان معصوم(ع) که اولین آنها امام علی(ع) و آخرین آنها امام زمان(عج) می‌باشد و به همراه حضرت فاطمه زهرا(س) گفته می‌شود. نزد اهل تسنن تنها سنت نبوی لازم الاتباع و حجت است، اما نزد عالمان امامی، سنت اهل بیت آن حضرت نیز حکم سنت نبوی را دارد. به عقیده این دسته از علمای اسلام، نقش امامان، زمانی که حکمی را بیان می‌کنند، صرفاً همانند یک راوی و یا از طریق اجتهاد و استنباط از مصادر تشریح نیست بلکه خود ایشان، از طریق دریافت و تعلیم از رسول خدا یا امام قبلی و یا از طریق الهام، بیان‌کننده احکام واقعی هستند. بنابراین، گفتار آنها، خودسنت است نه حکایت از سنت.^۲

ج: سنت صحابه

سنت صحابه به معنای قول، فعل و تقریر هر یک از صحابه پیامبر است. برخی از عالمان اهل سنت، معتقدند قول، فعل و تقریر صحابه نیز سنت به شمار می‌آید. برخلاف امامیه که سنت صحابه غیر معصوم را معتبر نمی‌دانند.^۳

واژه و مفهوم خانواده

واژه خانواده در لغت‌نامه‌های عرب معادل واژه‌هایی همچون اهل‌البیت، عیال (ع.و.ل) أسرة و زوج می‌باشد.

تعریف لغوی عیال

- عاله: در معنی بهم نزدیکند. تحویل: اعتماد و اتکال نمودن به دیگری در هر چیزی که دشوار و سنگین است.

^۱ صالحی، شیرین، (۱۳۹۵)، راهکارهای قرآنی و روایی در زمینه سازگاری زوجین، ص ۷۸

^۲ گنجور، مهدی، (۱۴۰۰)، مؤلفه‌های الگوی مدارا با همسر از دیدگاه اسلام، ص ۹۷

^۳ زارعی توپخانه، محمد (۱۳۹۹) بررسی ساختار توزیع قدرت در بین همسران از منظر سنت معصومین- روان‌شناسی و

- عیال: مفردش عیال است، یعنی چیزی سنگین. - عاله: سنگینی و فشار زندگی را تحمل کرد.

- و از این معنی است سخن پیامبر(ص) که:

«أبدأ بنفسك ثم بمن تحول - هزینه و بخشش را از خویش آغاز کن و از عیال خویش آغاز کن ۱.»

- أعال: اهل و عیالش زیاد شد ۲.

تعریف لغوی زوج

الزوج ج أزواج و زوجه: همنشین، قرین، همسر، جفت انسان، عیال، جفت هر چیز زوج به هر یک از دو همسر مرد و زن (نرینه و مادینه) و در حیوانات که با هم جفت هستند و آمیزش جنسی نموده‌اند، گفته می‌شود و همچنین به هر دو جفتی، چه در مزاجت و یا در غیر آن، مثل جفت کفش و نعلین و نیز به هر دو چیزی که با یکدیگر شبیه یا همانند باشند، خواه شباهتی یکسان و یا ناهمسان باشد باز هم آنها را زوج گویند ۳.

خانواده یکی از قدیمی‌ترین نهادهای اجتماعی است که به اعتقاد بسیاری از صاحب نظران، تاریخی به قدمت حیات انسان دارد. به لحاظ اهمیت و نقشی که این نهاد در سلامت و تداوم حیات جامعه دارد همواره یکی از موضوعات مورد علاقه و توجه متفکران اجتماعی و تاریخی بوده است. آنچه مسلم است خانواده همچون سایر سازمانها و نهادهای تشکیل دهنده جامعه در طول تاریخ دچار دگرگونی‌های عمیق گردیده است. وسعت و اهمیت این تغییرات تا آنجاست که امروزه بسیاری از جامعه شناسان و صاحب نظران نگران آینده این نهاد بوده و از کاهش اهمیت و حتی زوال آن بویژه در جوامع پیشرفته سخن می‌گویند ۴.

۱ مجلسی، محمدباقر، (۱۴۲۰ق)، بحار الانوار، ج ۱۳، ص ۵۴۲

۲ راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد بن فضل، (۱۳۸۸)، مفردات الفاظ قرآن، ترجمه غلامرضا خسروی حسینی، ج ۲، ص ۶۷۴

۳ خوشنویس، لیلیا بک، (۱۳۹۵)، روابط متعادل بین همسران در خانواده از دیدگاه اسلام، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد، ص ۶۵

۴ کارسولی، سلیمان، (۱۳۹۷)، تدوین و استانداردسازی بسته آموزش بومی مهارت‌های تعاملی زوجین بر اساس آسیب‌شناسی تعاملی، ص ۷۵